

S. Montag

Straatjutter van de moderne tijd

non-fictie S. Montag alias Henk Hofland wil over honderd jaar door historici gelezen worden. Al is het niet zozeer de actualiteit die hem intrigeert.

door Hans Renders foto Dave Gray

N iemand kan buiten zichzelf treden. Zo ook niet H.J.A. Hofland, ook al doet hij daar vanaf 3 augustus 1973 goed zijn best voor. Vanaf die datum schrijft hij wekelijks een column voor *NRC Handelsblad* onder naam van zijn alter ego S. Montag. Dit op het oog rustige heerschappij rond de pensioengerechtigde leeftijd heeft zichzelf een verantwoordelijke taak toebedeeld: het vastleggen van de kleine tekenen des tijds.

Hij doet dat niet door te theoretiseren over wat hij in de leunstoel leest of op de televisie ziet, helaas de werkwijze van menig columnist. 'Liever schrijf ik over allerlei op zichzelf staande merkwaardigheden en mirakels waaraan het straatleven zo rijk is.' Elke week gaat Montag op inspectietoertocht en komt thuis met een overpeinzing. De ene keer is het hem opgevallen dat er steeds meer lopend gedronken wordt of analyseert hij het vandalisme in de tram, 'dat miskenkende laboratorium van de postmoderne samenleving', dan weer schrijft hij een kleine sociologie van het 'transistorterrorisme'. Ook als hij geen sluitende verklaringen voor deze moderne fenomenen vindt, is een en ander

toch maar vastgelegd voor de toekomst; voor de onderzoeker die over honderd jaar de lijfgeur van het verleden wil ervaren. Zijn mijmeringen over techniek of over de afnemende mogelijkheden om in een boekhandel (staand) te lezen, worden doorgaans gekoppeld aan een jeugderinnering waaruit vervolgens moet blijken dat de wereld er niet op vooruitgaat. Het wordt met enige berusting en altijd met behoud van het goede humeur vastgesteld.

Vanaf vandaag ligt een dikke bloemlezing uit deze ruim vijftienhonderd *Overpeinzingen* in de winkel, samengesteld door *NRC*-collega's Bas Blokker, Sjoerd de Jong, Hubert Smeets en Geert Mak. De laatste schreef een bewonderende inleiding bij deze 'plankton van de geschiedenis'.

Dubbelloops snijbonenmolen

De indruk is dat Hofland steeds beter formuleert en hoewel het predikaat 'literair' hier vermeden moet worden uit respect voor zijn journalistieke en sociologische talenten, zullen literatuurwetenschappers hier wel raad mee weten. Montag ziet dat zelf anders. Hij koestert de heimelijke ambitie om over honderd jaar gelezen te worden door een historicus die wil weten hoe in 1980 een kniptang van een treinconductor klonk. Net zoals wij er iets voor over zouden hebben om te weten hoe het eruit zag dat twee vechtende jongens van een jaar of tien door een gepensioneerd 'uit elkaar worden gehaald' of hoe een dag in het Twaalfjarig Bestand

smaakte. De kleine dingen uit het dagelijks leven, daar gaat het om. Dat vond Simon Carmiggelt ook in de duizenden *Kronkels* die hij schreef. Maar Carmiggelt coverde het dagelijks leven van de gewone man, terwijl Montag zich eerder zorgen maakt over de verdwijnende mid-dagcultuur van de bourgeoisie. En waar moet de cultuurhistoricus anders dan bij Montag terecht als later zal blijken dat het verdwijnen van het boterhammentrommeltje of de dubbel-loops snijbonenmolen een keerpunt in de geschiedenis is geweest?

Het is niet zozeer de actualiteit die hem intrigeert. Het zijn de dagelijkse ongemakken die een weldenkend mens van zijn apropos brengen. Hofland zelf, zo citeert Mak, heeft over zijn alter ego gezegd: 'Montag interesseert zich voor dingen die niets terugdoen, het is een vorm van lafheid, een risicoloze inspiratie.' En het is waar, of Montag een eerbetoon brengt aan de ouderwetse typemachine of de zegeningen van de tekstverwerker bezingt, het is niet voorstelbaar dat hij er vijanden mee maakt. En als Montag ongevraagd getuige is van een vandalenactie door voetbalsupporters, drukt hij liever zijn snor dan dat hij de klemgezopen jongeren zijn gedachten kenbaar maakt. Niet zo vreemd, want ze sprongen om hem heen 'als kannibalen om hun kookpot met een zendeling'.

Hoe te reageren, zo vraagt Montag zich in 1976 af, op de gewoonte van mensen de telefoon op te nemen met het uitspreken van louter de

voornaam? De schijnbare toenadering door het uitspreken van niets anders dan de voornaam tegen willekeurig wie er belt, wordt tenietgedaan 'door de toon van diepe moedeloosheid en verveling waarmee dat gebeurt'. En kunnen we, nadat iemand louter zijn of haar voornaam heeft laten horen, overgaan tot het je en jij zeggen? En als je daar geen zin in hebt? Montag denkt er het zijne van: 'De verhoudingen met de buitenwereld moeten zo formeel mogelijk blijven, vind ik, dat is de ware vrijheid.'

Wie de wereld wil begrijpen, moet de kunst van het verwonderen machtig zijn. Een lichte irritatie is toegestaan. Maar weemoed en berusting zijn beter. En het allerbeste is een mens met een taak, al is die zelfopgelegd. Regelmatig duikt het woord 'inspecteren' op. Er wordt naar Den Haag gereisd om de kracht van de democratie te inspecteren, een wandeling over het Rembrandtplein wordt al gewichtiger als die in het kader van een inspectieronde wordt gemaakt. Montag inspecteert niet om vervolgens tot actie over te gaan. Hij is al tevreden als een wijziging in het straatbeeld is geregistreerd. Als iemand zijn auto-asbak op de parkeerplaats leegt, brengt hij dat met huiver te berde, maar tegelijkertijd geeft het ook stof tot nadenken.

Zes typen treinraampjes

Menige aantrekkelijk geventileerde gedachte van Montag is op de een of andere wijze ook in het werk van H.J.A. Hofland terecht gekomen, en vice versa. In het acht jaar geleden verschenen *Op zoek naar de pool*, een bundel columns en essays onder Hoflands eigen naam gepubliceerd, zijn ettelijke *Overpeinzingen* van Montag opgenomen. Een ervan is het nu ook geselecteerdestukje, zijn allereerste, over de psychologie van de massamoordenaar, ontleend aan de wederwaardigheden van de schrijver van het stukje tijdens het verdelgen van bladluis. Een andere is de overpeinzing over 'de creatieve kritiek' als plaag. Blijkbaar – want al zeker twee keer eerder gepubliceerd – minder makkelijk te bestrijden dan het ongedierte op kamerplanten. Op recensies kan het publiek volgens Montag niet meer afgaan. 'Niet meer sinds de recensenten het belangrijker vinden om hun eigen creativiteit te ontplooiën dan – in het volle besef van hun dienende functie – met een paar welgekozen citaten en een korte beschrijving van het gebodene ons allereerst omtrent de prestatie van de schrijver op de hoogte te stellen.'

Laten we Montag op zijn wenken bedienen. Hij kan met weemoed en kennis van zaken over zes typen treinraampjes schrijven en hun mecha-

Henk Hofland op het Spui in Amsterdam

Een lichte irritatie is toegestaan

nismen om die te openen. Hij ziet de ongedurigheid van de moderne mens die niet alleen lopend drinkt, maar er ook een niet te temperen behoefte op na houdt om treinraampjes open te draaien. Nooit zie je een reiziger lopend en terloops een raampje dichtdraaien, wel open. Wat valt hieruit te concluderen? Dat het door Hofland zo verfoeide treinraampje dat niet open kan, ons aller steun verdient.

Brazillsering

Hofland is nu drieëntachtig jaar. Aangezien hij tot nu toe steeds beter gaat schrijven, is de conclusie dat het beste nog moet komen. Wat lijkt het al weer lang geleden dat hij fulmineerde tegen de 'cao-maffia' die hem levend wilde begraven door hem op zijn vijftenzestigste met pensioen te sturen. Montag drukt zich bij wijze van uitzondering ook nogal fel uit: 'Pensioendwang is een vorm van etnische zuivering.' Dit gevecht heeft Hofland in zijn voordeel beslecht door als kleine zelfstandige met nog meer energie dan daarvoor zijn columns te schrijven voor *NRC Handelsblad*, sinds een paar jaar welkelijks een buitenlandcommentaar voor *De Groene Amsterdammer*, lezingen te geven, instructieboekjes samen te stellen voor kinderen die ook zelf wel eens een vliegtuigje willen maken, zijn vaste column voor te lezen in het radioprogramma *OVT* en niet te vergeten romans te schrijven.

Montag is een nationale afscheiding van Hoflands mondiale kijk op de wereld. Zijn over-

peinzingen in de Amsterdamse tram zijn makkelijk te transponeren naar de New Yorkse *subway*, hoewel er hier meer impertinente reizigers lijken te zijn die hun voeten op je gereserveerde plaats leggen dan elders.

Geert Mak zegt in zijn voorwoord dat de loep voortdurend aanwezig is in Montags overpeinzingen. 'Grote gebeurtenissen komen er nauwelijks in voor, al passeren ze wel, op afstand, als verre schepen.' Dat is mooi gezegd, want achter de door Montag gesignaleerde kleine misstanden over zwerfvuil, vertraagde treinen en het feit dat je in Amsterdam een vlindermes bij de sigarenboer kunt kopen, schuilen grote maatschappelijke vraagstukken. Een daarvan benoemt hij overtuigend met behulp van de socioloog Ulrich Beck. Die schreef over de 'brazillsering van het Westen' om de aandacht te vestigen op het niveau van ons dagelijks leven dat steeds meer lijkt op dat van de derde wereld, terwijl onze samenleving in technisch kunnen steeds hogere toppen bereikt. Die brazillsering wordt nog het duidelijkst geïllustreerd aan de hand van het gewijzigde interieur van menig Amsterdams restaurant, van mooi gedekte tafels tegen houten lambrizing naar formica wiebeltafeltjes.

Informatiefabreken

Montag is ervan overtuigd dat de ondergangstemming in de media 'een wereld vol nep en gezwets' dichterbij brengt. Met deze opvatting bevindt hij zich in het gezelschap van Jan Blokker. Die heeft een pamfletachtig boek geschreven over de crisissfeer in de Nederlandse journalistiek.

Er is misschien wel een probleem in krantenland, maar volgens Blokker vormen de journalisten het grootste probleem. Nederlandse journalisten laten zich hun eigen ondergang aanpraten. *NRC Handelsblad* en de *Volkskrant* hebben aangetoond dat er nog wel degelijk een interessante markt voor kwaliteitskranten be-

staat. Toch denken ook veel mediadeskundigen dat het gedaan is met de krant, tenzij het nieuws niet meer zo afstandelijk of deskundig gebracht wordt. Het internet en het door kletsmaajoors aangehangen idee dat het nieuws beter door gewone mensen vergaard en verspreid kan worden (*civic journalism*), zijn natuurlijk ideale instrumentaria om de geprofessionaliseerde journalist als een verstofte mummie in het knekelhuis van de ooit zo bloeiende Nederlandse perscultuur te zetten.

Dat de gewone man zich vernacheld voelt door iedereen die zich deskundige noemt, is van alle tijden. Hofland had het in dit verband lang geleden al over de Onverdraagzame Abonnee. Wat Blokker echter nog het meest dwars zit, is dat zelfs Pieter Broertjes, de hoofdredacteur van *de Volkskrant*, met het ondergangsvirus is besmet. Hij gelooft volgens Blokker niet meer in zijn eigen krant. Hij propageert wat nu goede nieuwskranten zijn om te vormen tot 'informatiefabrieken' die als makelaars in 'content' handelen. Blokker signaleert meer misstanden en anders dan Montag schuwt hij de grote wereldproblemen niet in zijn analyse.

De geschiedenis van de krant wordt in grote-stappensnel-thuis verteld, evenals de strategische concepten van buitenlandse persmagnaten. Boeiend, maar het is niet echt helder wat het met het onderwerp van zijn boek te maken heeft, *Nederlandse journalisten houden niet van journalistiek*. Origineel in zijn verhaal is dat journalisten, die toch de reputatie hebben niet aan modernisering te willen doen, nu van Blokker te horen krijgen dat ze gewoon moeten doorgaan met het maken van een kwaliteitskrant op papier die 'naast het gedemocratiseerde speelveld van amateurs en professionals' het welkenkende deel der natie kan bedienen. 'Meer dan liefde voor het vak is er niet voor nodig.'

Montag zegt het op *zijn* manier: 'Hoe langer ik erover denk, des te duidelijker is het besef dat we de beschaving geen dienst bewijzen door het de mensen zo gemakkelijk mogelijk te maken.' Montag is de straatjutter van het stadsleven die nog de moeite neemt een komma te zetten in ons jachtige bestaan. Een enkele keer plaatst hij een vraagteken, maar nooit een uitroepteken of erger. Dat is een kwestie van hoop, optimisme en stijl. ■

*H.J.A. Hofland, 'De kronieken van S. Montag. Nederland 1975-2010', ingeleid door Geert Mak, samenstelling Bas Blokker, Sjoerd de Jong, Geert Mak en Hubert Smeets, De Bezige Bij, 312 p., € 19,90. De presentatie is op 6 februari in de Stadsschouwburg Amsterdam tijdens de Nacht van de columnist. Zie www.ssba.nl.
Jan Blokker, 'Nederlandse journalisten houden niet van journalistiek', Prometheus, 170 p., € 16,95*